
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

УДК 334.012.34

Володимир Ігорович КРИЛЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
проспект Героїв Сталінграда, 9, м. Миколаїв, 54025, Україна
E-mail: krylenko@ukr.net
Телефон: +380512709100

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Криленко, В. І. Роль держави у забезпеченні економічної безпеки [Текст] / Володимир Ігорович Криленко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 13. – С. 8-13. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розкрито суть поняття «економічна безпека» у співвідношенні з поняттям «національна безпека». Проаналізовано динаміку інтегрального показника рівня складових економічної безпеки України за 15 років (з 1996 до 2010 року) та визначено критичні порогові значення для кожного з елементів цього показника. Визначено внутрішні загрози для безпеки регіону, які відображено за складовими у соціальній та економічній сферах. У соціальній сфері, зокрема, найбільшою загрозою є загострення соціальних проблем унаслідок збільшення невідповідності в економічному становищі населення. Серед найбільш значущих внутрішніх загроз для безпеки регіону у економічній сфері – скорочення промислового потенціалу в інвестиційно ємних галузях. Обґрунтовано основні завдання державної політики щодо забезпечення економічної та національної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, інтегральний показник рівня економічної безпеки, складові економічної безпеки, національна безпека.

Владимир Игоревич КРИЛЕНКО

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация

Раскрыта суть понятия «экономическая безопасность» в соотношении с понятием «национальная безопасность». Проанализирована динамика интегрального показателя уровня составляющих экономической безопасности Украины за 15 лет (с 1996 до 2010 года) и указаны критические пороговые значения для каждого из элементов данного показателя. Определены внутренние угрозы безопасности региона. В частности в социальной сфере наибольшей угрозой является обострение социальных проблем вследствие увеличения несоответствия в экономическом состоянии населения. Среди наиболее значимых угроз для безопасности региона в экономической сфере – сокращение промышленного потенциала в инвестиционно емких отраслях. Обоснованы основные задачи государственной политики по обеспечению экономической и национальной безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, интегральный показатель уровня экономической безопасности, составляющие экономической безопасности, национальная безопасность.

THE ROLE OF GOVERNMENT IN ENSURING ECONOMIC SECURITY

Abstract

The essence of the concept of "economic security" in relation to the concept of "national security" is studied in the article. The dynamics of the integral indicator of Ukraine economic security components level for 15 years (1996 - 2010) is analyzed and critical threshold values for every indicator element are determined. The author defines internal region security threats, that are reflected by social and economic spheres components. In particular, the biggest threat in the social sphere is social problems escalation due to the increasing of imbalance in population economic conditions; among the most burning internal threats for region security in the economic sphere is the reduction of industrial capacity in investment demanding industries. The fundamental tasks of government policy in providing of economic and national security are grounded in the article.

Keywords: *economic security, integrated indicator of economic security level, economic security component, national security.*

JEL classification: G18, H56

Вступ. Основу будь-якого суспільства складає сукупність економічних відносин у всьому їх різноманітті, тому визначальною в системі безпеки є економічна безпека, її рівень, характер, тенденції розвитку. Від рівня економічної безпеки багато в чому залежить і національна. Водночас сама економічна безпека значною мірою залежна від соціальної і політичної стабільності в суспільстві, рівня правової та інформаційної забезпеченості. Економічна безпека є складовою системи національної безпеки, і її забезпечення є одним з першочергових національних пріоритетів, гарантією незалежності країни.

Забезпечення економічної безпеки належить до найважливіших національних пріоритетів – це гарантія незалежності країни, умова стабільності і ефективної життєдіяльності суспільства. Економічна безпека традиційно розглядається як якісна найважливіша характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Проблеми, що стосуються економічної безпеки, досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як О. Власюк [1], В. Сенчагов [2], Г. Пастернак-Таранушенко [3] та ін. Проте питання теоретичних та практичних основ забезпечення економічної безпеки держави, методології виявлення економічних загроз, обґрунтування напрямів державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави в сучасних умовах досліджено лише частково, що й обумовило актуальність і об'єктивну необхідність

подальшого розгляду ролі держави в забезпеченні її економічної безпеки.

Метою статті є дослідження ролі держави в забезпеченні її економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Попри відносну новизну поняття «економічна безпека», питання її забезпечення, запобігання загрозам мають тривалу історію соціально-економічного дослідження і вивчаються на стику різноманітних дисциплін: філософії, соціології, економіки.

При всій важливості різноманітних аспектів національної безпеки, основоположним базисом визнається економіка – сукупність виробничо-споживчих відносин, що визначають єдиний комплекс формування, розподілу, обміну і споживання продукції, товарів, послуг, як форма існування і розвитку конкретного організму господарської системи, індивідуума-особи, їх спільності [4, с. 33-53; 5, с. 3-13].

Для економічної безпеки важливе значення мають її показники та їх порогові значення, тобто кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці. За даними таблиці 1, у 2010 р. у зоні критичного стану знаходяться дві складові економічної безпеки з десяти: науково-технологічна і макроекономічна. У результаті падіння у 2010 р. порівняно із 2009 р. рівня показника науково-технологічної безпеки на 7,1 в. п. до 46 % вона вперше з 1996 р. опинилася у зоні критичного стану [6]. У зоні критичного стану, попри позитивну зміну, порівняно із 2009 р., залишається і макроекономічна складова економічної безпеки, значення якої за підсумком 2010 р. наблизилось до верхньої межі.

Таблиця 1. Динаміка інтегрального показника рівня складових економічної безпеки України

Складові економічної безпеки	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. до 2007 р., в.п.	2010 р. до 2009 р., в.п.
Інтегральний показник економічної безпеки	49,2	51,7	49,7	50,0	51,6	53,8	54,4	55,8	58,8	63,7	64,2	65,3	64,9	61,2	59,6	-5,7	-1,6
Зона критичного стану безпеки – до 50% (за результатами 2010 р.)																	
Науково-технологічна	62,5	72,0	67,1	66,4	64,1	58,9	56,2	56,0	55,8	52,4	52,9	55,2	53,6	51,3	46,0	-9,2	-7,1
Макроекономічна	30,6	33,3	32,4	32,5	37,7	42,5	45,6	45,5	49,0	49,3	55,4	52,3	46,7	49,3	49,8	-2,5	0,5
Зона небезпечного стану безпеки – від 50% до 80% (за результатами 2010 р.)																	
Демографічна	42,1	41,2	40,7	38,4	37,7	38,0	38,8	41,3	41,7	42,4	45,3	45,9	48,8	51,2	51,0	5,1	-0,2
Енергетична	59,9	58,6	59,3	57,6	58,0	56,3	53,5	53,8	54,3	61,3	62,9	64,6	69,2	56,7	54,5	-10,1	-2,2
Виробнича	41,0	44,4	44,8	43,2	50,4	54,9	54,1	54,9	64,3	74,5	66,8	69,0	69,9	49,2	54,6	-14,4	5,4
Фінансова	42,0	47,5	42,9	48,5	50,8	56,2	59,3	63,2	61,7	66,6	65,8	68,7	61,5	62,3	63,5	-5,2	1,2
Інвестиційна	37,1	36,6	40,5	39,1	43,8	47,6	50,2	64,9	67,4	87,0	81,8	81,1	78,5	63,6	65,4	-15,7	1,8
Зовнішньо-економічна	65,9	65,4	66,1	65,9	68,7	68,9	72,8	65,6	65,7	74,3	77,6	75,4	71,2	72,7	66,6	-8,8	-6,1
Продовольча	51,2	55,5	44,1	49,3	47,2	56,3	54,4	52,4	65,2	66,3	68,2	68,5	76,1	78,8	72,9	4,4	-5,9
Соціальна	53,1	54,6	52,9	52,7	52,7	54,9	58,3	59,9	64,1	66,7	68,2	75,0	75,6	75,1	74,8	-0,2	-0,3

Джерело: складено та розраховано за даними [6]

Демографічна безпека також знаходиться майже на межі критичного стану, значення якої зменшилося на 0,2 в. п. та становило в 2010 р. 51 % оптимального значення.

Незважаючи на позитивну динаміку виробничої безпеки, її рівень та рівень енергетичної безпеки є низькими, відповідно 54,6 % та 53,3 % оптимального значення. Рівні інтегральних показників решти складових економічної безпеки також знаходяться у зоні небезпечного стану. При цьому найближче до зони задовільного стану наблизився рівень соціальної безпеки.

За підсумками 2010 р. рівень соціальної безпеки знизився порівняно з 2009 р. на 0,3 в. п. до 74,8 % оптимального рівня. Найбільш вагомим індикатором негативного впливу на соціальну безпеку продовжували залишатися невідповідність середньої зарплати прожитковому мінімуму працездатних осіб, підвищення якого на одну особу відбулося протягом 2010 р. в розрахунку на місяць (на 32,1 % у середньозваженому вимірі) та, відповідно, державних соціальних гарантій: пенсій, допомоги (у 2010 році перевищення становило 2,4 раза) [6].

Для забезпечення оптимального значення інтегрального показника рівня економічної безпеки держави необхідно визначити найбільш значущі внутрішні загрози як для безпеки регіону, так і для безпеки держави. Внутрішні загрози для безпеки регіону можна відобразити за складовими: у соціальній чи економічній сферах. Так у соціальній сфері такими загрозами є: загострення соціальних проблем внаслідок збільшення невідповідності в економічному становищі населення і невідповідності соціального середовища до нових соціально-економічних відносин, зростання соціальних проблем і злочинності; наявність елементів напруженості в міжрегіональних відносинах, можливість дестабілізації ситуації в окремих регіонах; недостатні обсяги фінансування науки та освіти, системи підготовки кадрів, механізмів захисту здоров'я населення.

Серед найбільш значущих внутрішніх загроз для безпеки регіону у економічній сфері виділимо такі, як: скорочення промислового потенціалу в інвестиційно ємних галузях; погіршення технологічного та інноваційного потенціалу; нестабільність фінансово-кредитної системи, скорочення платоспроможного потенціалу населення; зростання економічної злочинності, хабарництва, корупції, ухилень від сплати податків.

Зазначимо, що складні трансформаційні процеси 1990-х років та безсистемність і непослідовність їх реалізації негативним чином вплинули на економічну безпеку: відбулося зниження більшості індикаторів безпеки; збільшився розрив між фактичними і пороговими

значеннями показників економічної безпеки; складові безпеки не узгоджувалися між собою, а політика їх дотримання проводилася автономно одна від одної. Несприятливим чинником є руйнування економічного потенціалу, який держава отримала зі здобуттям незалежності.

На сьогодні основними реальними і потенційними загрозами, які негативним чином впливають на процес гарантування економічної безпеки, є: недосконалість проведення державної економічної політики, яка полягає у непослідовності проведення змін і відсутності системи чітких орієнтирів стосовно подальшого розвитку економіки; високий рівень залежності вітчизняної економіки від закордонного надходження енергоносіїв; нерівномірність економічного розвитку регіонів України; витіснення іноземними виробниками вітчизняних товарів з внутрішнього ринку; недосконалість функціонування фінансової та бюджетної систем, відсутність чітких пріоритетів їх розвитку; нераціональна структура експортно-імпортних операцій, що призводить до відтоку фінансового капіталу за кордон; неефективність проведення державної та регіональної політики розвитку соціальної сфери [7, с. 215].

Вирішення завдань забезпечення економічної безпеки держави, як правило, здійснюється на трьох рівнях: стратегічному, тактичному, оперативному. Стратегічний рівень забезпечення економічної безпеки передбачає ліквідацію суперечностей або щонайменше їх локалізацію й ослаблення. На стратегічному рівні повинні прийматися і реалізовуватися глобальні (з погляду національної економіки), системотвірні рішення. Тактичний рівень передбачає вирішення завдань, пов'язаних з ліквідацією самих загроз або запобіганню їх дії на економічну сферу. На тактичному рівні повинні розроблятися комплекси превентивних заходів. На оперативному рівні економічна безпека забезпечується шляхом ліквідації наслідків загроз. Результати вирішення задач на цьому рівні є переважно комплексами оперативних заходів [8, с. 53-56].

Слід зазначити, що для однієї і тієї ж конкретної системи характеристика її стану як економічно безпечного залежить від її бажаного (цільового) майбутнього. Тому порядок проведення заходів із забезпечення економічної безпеки – ідентифікація загрози, розробка заходів для її подолання, здійснення спланованих заходів – допускає ще при ідентифікації загрози попереднє визначення об'єкта можливих загроз, тобто того бажаного стану виробничої системи, який відповідає розвитку соціально-економічної системи загалом.

Зауважимо, що забезпечення економічної безпеки досягається завдяки розробці та реалізації певної моделі економічної політики, яка

відповідає умовам конкретного історичного етапу розвитку суспільства. Таким чином, політика забезпечення економічної безпеки поєднує в собі об'єкт та інститути державного регулювання.

Держава є основним суб'єктом економічної безпеки. Однак нині існують певні суперечності між окремими громадянами і державою, що виявляється у своєрідному конфлікті їхніх інтересів та породжує соціальну напругу. Насамперед це пов'язано з тим, що держава може не тільки виступати гарантом економічної безпеки своїх громадян, але й сама не бути для них джерелом загроз (знецінення грошових заощаджень, затримки з виплати заробітної плати тощо). Якщо держава створює для громадян загрозу, що перевищує ту небезпеку, від якої вона їх захищає, то вона не зможе бути й виразником національних економічних інтересів [8]. Держава як гарант захисту національних економічних інтересів повинна досліджувати їх взаємодію, співвідношення пріоритетності, визначати механізми реалізації. Власне економічна безпека значним чином досягається за рахунок створення інститутами влади ефективних механізмів захисту та реалізації національних економічних інтересів, пов'язаних із розвитком соціально орієнтованої національної економіки, забезпеченням соціально-політичної стабільності тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, одним з найважливіших завдань державної політики на сьогодні є створення надійної системи забезпечення економічної безпеки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України. Формується така система з огляду на цілі і принципи забезпечення економічної безпеки шляхом створення нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері економічної безпеки, визначення основних напрямків діяльності органів державної влади у цій сфері, формування відповідних органів забезпечення економічної безпеки та вироблення механізмів контролю і нагляду за їх діяльністю.

Аналіз ролі держави у забезпеченні економічної безпеки показав, що попри сформовані інститути влади, на які чинним законодавством покладені функції із забезпечення окремих видів економічної безпеки, єдиної системи державних органів створити поки що не вдалося. Таким чином, економічна безпека держави забезпечується насамперед на основі ефективного функціонування самої економіки, її самодостатності і забезпеченості ресурсним потенціалом на достатньому рівні.

Список літератури

1. Власюк, О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління». – 2011. – 474 с.
2. Сенчагов, В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие (книга четвертая). / В. К. Сенчагов. – ИЭ РАН. Москва: ЗАО «Финстатинформ», 2002. – С. 45.
3. Пастернак-Таранушенко, Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський економічний інститут менеджменту. — 2003. — 320 с.
4. Айвазян, С. А. К методологии измерения синтетических категорий качества жизни населения / С. А. Айвазян // Экономика и математические методы. – 2003 г. – № 2. – С. 33–53.
5. Федоренко, Н. П. О целях и стратегии социально-экономического развития России / Н. П. Федоренко // Экономика и математические методы. – 2003. – № 2. – С. 3–13.
6. Загальний стан економічної безпеки України (за результатами 2010 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>.
7. Сундук, А. М. Система індикаторів оцінки економічної безпеки України та її регіонів / А. М. Сундук // Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. пр. у 2 ч. — К. : РВПС України НАН України. – 2003. – Ч. I. – С. 213–221.
8. Єдинак, В. Ю. Питання методології дослідження сутності економічної безпеки країни / В. Ю. Єдинак // Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 травня 2009 р. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С. 53–56.
9. Єрмошенко, М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
10. Cable V. What is International Economic Security? / V. Cable // International Affairs. – April 1995. V. 71. – № 3. – p. 305–324.

References

1. Vlasjuk, O. S. (2011). *The economic security of Ukraine in terms of market transformation and crisis management [Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rynkovykh transformatsii ta antykrizovoho rehulivannia]*. Kyiv : Academy of Financial Management.
2. Senchahov, V. K. (2002). *Economic security: geopolitics, globalization, self-preservation and development [Ekonomicheskaiia bezopasnot: geopolitika, globalisatsiia, samosochranieniye i razvitiye]*. Moskow : Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences.
3. Pasternak-Taranushenko, H. A. (2003). *The economic security of the state. Methodology software [Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia]*. Kyiv : Kyiv Economic Institute of Management.
4. Ayvazian, S. A. (2003). *On the methodology of measuring the synthetic quality of life categories [K metodologii izmereniia sinteticheskikh kategori kachestva zhizni naseleniia]*. Economics and Mathematical Methods, 2, 33-53.
5. Fedorenko, N. P. (2003). *On the goals and strategies of socio-economic development of Russia [O tseliakh i stratehii sotsyalno-ekonomicheskoho razvitiia Rossii]*. Economics and Mathematical Methods, 2, 3-13.
6. General economic security of Ukraine (2010 results) [Zagalnyi stan ekonomichnoi bezpeky Ukrainy (za rezultatamy 2010 roku)] (2011).
7. Sunduk, A. M. (2003). *The system of indicators for assessing the economic security of Ukraine and its regions [Systema indykatoriv ocinki ekonomichnoi bezpeki Ukrainy ta yi regioniv]*. Kyiv: CSPF NAS of Ukraine.
8. Yedynak, V. Y. (2009). Question methodology studies the nature of economic security [Pytannia metodolohii doslidzhennia sutnosti ekonomichnoi bezpeky krainy. *Economic security and issues of economic and political transformation of socio-economic systems: materials Internat. scientific and practical. Conf.*, 53-56.
9. Yermoshenko, M. M. (2001). *Financial security state: national interests, the real threat, the strategy ensuring [Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia]*. Kyiv : Kyiv national university of trade and economics (KNUTE).
10. Cable, V. (1995). What is International Economic Security? *International Affairs*, 71 (3), 305-324.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2013 р.